

የገለፃና የምልልስ ፋይዳ
በአደፍርስ የመጀመሪያ ምዕራፍ¹

ፈቃድ አዘዘ

1. መግቢያ

ዳኛቸው ወርቁ የካቲት 16/1928፣ ተወልዶ፣ በቅርቡ፣ ኅዳር 22/1987 ከመካከላችን በሞት የተለየ ደራሲና ምሁር ነው። በአማርኛና በእንግሊዝኛ ልዩ ልዩ የፈጠራ ድርሰቶችንና ዕሁፎችን የፃፈ በመሆኑ፣ በተለይ ደግሞ በዩኒቨርሲቲ መምህርነቱ፣ አደፍርስ በተባለው የአማርኛ ልቦለዱ፣ *The Thirteenth Sun* በተባለው የእንግሊዝኛ ልቦለዱ እና እምቧ በሉ ሰዎች በተባለው የግጥም መድበሉ ይታወቃል። ከነዚህ በተጨማሪ የፅሁፍ ጥበብ መመሪያ በተባለው መፅሀፍና ከአምሳሉ አክሊሉ ጋር ባዘጋጀው የአማርኛ ፈሊጦችም በተማሪዎችና በስነፅሁፍ ተመራማሪዎች ዘንድ የታወቀ ነው። በኢትዮጵያ የስነፅሁፍ ታሪክ ውስጥ ያለውና ወደፊትም የሚኖረው ቦታ በጥልቅ ምርምር የሚወሰን ቢሆንም ከወዲሁ ልንሰነዝረው የምንችለው አጠቃላይ አስተውሎት አለ። እስከዛሬ የታተሙትን የአማርኛ ልቦለዶች በቅርብ ስንመረምር የምናስተውለው ዓቢይ ነጥብ ፣ አደፍርስ፣ በተለይ በአፃፍ ቴክኒኩ፣ እመርታ የታየበት ልቦለድ መሆኑን ነው። በዚህ መጣጥፍ ውስጥ የዳኛቸው ወርቁን ሥራዎች በሙሉ ገምግሞ በድርሰቶቹ ውስጥ የሚገኙትን ረቂቅ ቴክኒኮች ማሳየት አይቻልም። ይህንን በሶስት አራት ዓመት ውስጥ ለማድረግ የሚችለው የደራሲውን ስራዎች ይዞ፣ አንድ ጥሩ መፅሀፍ ለመፃፍ፣ ዕውቀቱና ጊዜው ያለው ምሁር፣ ወይም የዱክትርና ጥናት የሚያደርግ በሳል የስነፅሁፍና የማኅበረሰብ ዕውቀት ያለው ተመራማሪ ነው። ይህ ማለት ግን፣ ከፍ ብለን የጠቀስነው ዓይነት ጥናት ተደርጎ ለስነፅሁፍ ባለሙያዎችና ዘለቅ ያለ የስነፅሁፍ ዕውቀት ላላቸው ሌሎች አንባቢዎች እስኪቀርብ ድረስ እጃችንን አጣጥፈን መቀመጥ አለብን ማለት አይደለም። ሌላው ቢቆይ፣ በተለይ አደፍርስን በሚመለከት ተደጋግሞ የሚነገረውን የአፃፍ ቴክኒክ ለማሳየት መሞከር ያስፈልጋል። የዚህ መጣጥፍ ዓላማም ዳኛቸው ለአማርኛ ልቦለድ ያስተዋወቀው የአፃፍ ቴክኒክ የታመቀበትን የመጀመሪያ ምዕራፍ ብቻ ወስዶ በገለፃ (description) እና በምልልስ (dialogue) አማካይነት ያበረከተውን አስተዋፅኦ በተለይ ለስነፅሁፍ

ተመራማሪዎች በማመልከት አካዳሚያዊ ውይይት መክፈት ነው። መጣጥፉ ከዚህ 'መግቢያ' ሌላ ሁለት ክፍሎች አሉት። በመጀመሪያው ክፍል በዳኛቸው አደፍርስ ላይ እተፃፉት ፅሁፎች ላይ ሂሳብ ክለሳ (critical review) ይደረጋል። እንደሚታወቀው፣ የዚህ አስፈላጊነት የመጣጥፉ ርዕስ ጉዳይ በሆነው ነጥብ ላይ የተባሉ ነገሮች መኖር አለመኖራቸውን ለመመርመርና፣ በደራሲው ሥራዎች ላይ ምርምር ለማድረግ የሚያስቡ ቢኖሩ እነርሱን ከምንጮቹ ጋር በጥቅሉ ለማስተዋወቅ ነው። በሁለተኛው ክፍል የአደፍርስ የመጀመሪያው ምዕራፍ ይተነተናል።

በዚህ ፅሁፍ ውስጥ ከልቦለዱ ብዙ ጥቅሶች አልተጠቀሱም። ይህ የተደረገው መጣጥፉን ከሚገባው በላይ ላለማስረዘም ሲላል፣ ከፍ ብሎ እንደተጠቀሰው ዓላማው አካዳሚያዊ ስለሆነ፣ በመስኩ ያሉ ባለሙያዎች ልቦለዱን ይዘው ትንተናውን ይከታተላሉ፤ ይመረምራሉ፣ ይከራከራሉ ተብሎ ስለታመነ ነው።

2. በዳኛቸው አደፍርስ ላይ የተፃፉ ፅሁፎች አጭር ሂሳብ ክለሳ

አደፍርስ ላይ የተፃፉትን ፅሁፎች በሁለት መወገን ይቻላል። የመጀመሪያዎቹ ልቦለዱን ከሌሎች የአማርኛ ልቦለዶች ጋር እንደሚያነፃፍ በርእሶቻቸው ገልፀው የሚነሱ ሲሆኑ፣ ሁለተኛዎቹ ደግሞ ልቦለዱን ለብቻው መርጠው በውስጡ ስላሉ ልዩ ልዩ ጉዳዮች የሚዕቅ ናቸው። እነዚህን በዝርዝር መተንተን እራሱን የቻለ ዓቢይ ሥራ ነው። ስለዚህ ስራዎቹን ባጭር አስተዋውቀን ከዚህ መጣጥፍ ርዕስ ጋር በቀጥታ በሚገናኝ መንገድ ያነፃፉት ነጥቦች ሲኖሩ እነርሱን አሳጥረን እናቀርባለን።

2.1. አደፍርስን ከሌሎች ልቦለዶች ጋር በደባልነት የሚያነሱ ፅሁፎች

በዚህ ክፍል ውስጥ የምናነሳቸው ሥራዎች የዲግሪ ማሟያ ፅሁፎች² (ካሁን በሁዋላ ዲማፅ) እና በጋዜጣ ላይ የወጡ መጣጥፎች ናቸው። ከቢ.ኢ. ዲማያች መሀል አምስቱ በየርእሶቻቸው የጠቆሟቸውን ይዘት-ነክ ጉዳዮች የሚመለከቱ ናቸው። ተንሳይ ይገዙ (1978) "ፊውዳል ወይዛዝርት"ን፣ መስፍን አባተ (1978) "ማህበራዊ ልማድ"ን፣ ሞሴ ፈንታ (1978) "ሃይማኖት"ን፣ ታጠቅ ታደለ (1981) "ቅናት"ን፣ ይልማ ደምሰው (1986) "ማህበራዊ ዕይታ"ን መሠረት አድርገው ስለ አደፍርስና እያንዳንዳቸው ስለመረጧቸው ልቦለዶች ፅፈዋል። ሌሎች አምስት ዲማያች

ርዕን የሚመለከቱ ናቸው። ሽባባው ወሌ (1976)፣ በአደፍርስና፣ በ ባሻገር ውስጥ ስላለው የገፀባህርይ ግጭትና ጭብጥ ዕኩል። መሀመድ 8) ስለግንት ሲፅፍ ጥቂት መስመሮችን ከአደፍርስ የመጀመሪያ ምዕራፍ ስ ደራሲው ገለጻውን በሰውኛ ዘይቤ አግንኖ ማቅረቡን ብቻ ይናገራል።

ጁ(1978) በአምስት ልቦለዶች ውስጥ ስላሉ ገለጻዎች (descriptions) ጁና በርእሱ የተነገረ ቢሆንም፣ በዕሁፏ ውስጥ ያነሳቸው ልቦለዶች ቁጥር ያሉቲ ው በላይ ነው። ስለዚህም በአንድ ሙሉ ልቦለድ ላይ እንኳን በቀላሉ ፎኛጋጋጋዎች አዳጋች የሆነውን የገለጻን ጉዳይ፣ ከስምንትና ከዘጠኝ ልቦለዶች ሁሉም ጥቅሶች እየወሰዱ ለመፃፍ መሞከር፣ ድፍረት የተሞላቸውን ጥቅላ ቀኔኔ ነፍ ከማሻገሩ ሊያልፍ አልቻለም። የሥነቃል አጠቃቀምን ተይዞ ተው የትንሳኤ ብርሃኔ (1978) ዲማፅ በአደፍርስ የመጀመሪያ ምዕራፍ ለዘጠኝ ቅጽላሌያዊ አነጋገሮች ያወሳል። አነጋገሮቹ ለልቦለዱ አፃፃፍ ያላቸውን ቴክኒካዊ ፋይዳ ከማሳየት ይልቅ ፍቻቸውን እመስጠቱ ላይ ያተኩራል። ከዚህ ቀደም ፈቃደ (1973) ስለነዚህ ምሳሌያዊ አነጋገሮች ያስተዋለውን፣ አንደ በትእምርተ ጥቅስ ውስጥ እያስገባ፣ ሌላ ጊዜ ደግሞ የሃሳቡን ብኩርና ሳይናገር ይደጋግማል (1978: 1-4 ተመልከት)። "ማጠቃለያ"ውም ቢሆን በዚህ በፈቃደ ዕሁፍ ውስጥ የተጠቀሱት የትውፊት ፋይዳዎች የሚያመለክቷቸውን የሃሳብ ማጠገንዎቻች ("ለይዘቱ ማበልፀግ ፣ ለገፀባህርያቱ መቅረጫ፣ ለመቼት ገለጻ፣ ለአደራረስ ቴክኒክ ማገልበቻ ወዘተ." የሚሉትን [ገፅ 93 ተመልከት] ሲደግም ነው የሚታየው)። ስለ ልብ ሰቃላ (suspense) የተፃፈው የቴዎድሮስ ካብታሙ (1981) ዲማፅ እና ከዚህ በላይ የጠቀስናቸው ዲማዎች በዚህ መጣጥፍ ውስጥ ስላጠናው ምዕራፍ እና ስለ ርዕስ ጥናቱ ያተኩሩበት ነጥብ የለም።

የአሰፋ አረጋሽኝ የኤ.ም.ኤ ዲማፅ (እ.ኤ.አ. 1981) ለአደፍርስ አንድ ምዕራፍ ሰጥቷል። የልቦለዱ አፃፃፍ አዲስ መሆኑን ከማስታወቅና በዚህ አዲስነቱ ከሌሎች የአማርኛ ልቦለዶች መላቀን ከመንገር በቀር የ"አዲስነቱን" ልሂቅና ተንትኖ አሳይቷል ማለት አይቻልም። ስለ ድምፀቀድ ቃላት (onomatopoeic words) አጠቃቀም ግን አንዳንድ መልካም ነጥቦችን ያነሳል። ስለቋንቋው ከባድነትም በጥቅሉ ይናገራል (ገፅ 37-42 ተመልከት)።

ቶማስ ኪን (እ.ኤ.አ. 1975)፣ ሬይዱልፍ ሞልቪር (እ.ኤ.አ. 1980)፣ ፍቅሬ ቶሎሳ (እ.ኤ.አ. 1983) በሥራዎቻቸው ውስጥ የዚህ መጣጥፍ ርእስ ነገር በሆነው የአደፍርስ የመጀመሪያ ምዕራፍ ያነሱት ነጥብ የለም። ሳህለ ስላሴ ብርሃነ ማርያም የመጀመሪያውን ምዕራፍ "The most fascinating chapter in the entire book" (in Fekade (Comp.), 1992:313) በሚል ያደንቀዋል እንጂ ለመደመሙ ምክንያት የሆኑትን ነጥቦች አይጠቅሳቸውም። ብርሃኑ ዘራሁን (1962) በፃፈው አጭር አቃቂር የልቦለዱን አዲስ አፃፃፍ በጥቅሉ በማድነቅና ለአንገብያን ሊከብድ መቻሉን በመግለፅ ላይ ያተኩራል። በመጀመሪያው ምዕራፍ የመጀመሪያ አንቀፅ ውስጥ

4 ፈቃደ አዘዘ፣ የገለጻና የምልልስ ፋይዳ. . .

ያጋጠመውን ሲገልፅም "ከታሪኩ ጋር ግንኙነት የሌላቸው የሚመስሉ የተንጠባጠቡ ቃላት፣ ማሠሪያ ግሥ የሌላቸው ዓረፍተ ነገሮች፣ የተገለበጡ ሐረጎች . . ." እያለ ነው። ልቦለዱን አዲስ ከሚያደርጉት ጉዳዮች መሀል አንዳንዶቹን በዚህ መልክ መግለፁ ይመስላል።

በዚህ ንዑስ ክፍል ውስጥ የምናነሳው ሌላ የኤም.ኤ. ዲማፅ በዳኛቸው ወርቁ ሥራዎች ላይ ተክሎ ሚናስ (እ.ኤ. አ 1983) የፃፈው ነው። ተክሉ በአደፍርስ የመጀመሪያ አንቀፅ ውስጥ ካሉት ዝርዝሮች አንዳንዶቹን ይጠቅሳል። ከውስጡ በከፊል ጠቅሶ ደራሲው አካባቢውንና ሰዎቹን በዝርዝር አስተውሎቱ መግለፁንም አስፍሯል (ገፅ 42)። በፅሁፉ ውስጥ ማስረጃ እየሰጠ ወይም እየጠቆመ ተንትኖ ባያሳይም በልቦለዱ የመጀመሪያዎቹ ሁለት ገጾች ውስጥ ስለተሰጠው ገለጻ የሚጠቁመው ነጥብ አለ።

There is a sardonic touch of humour in this part of the novel which may be taken to be both the beginning and the end of the novel. It is from this part and around these words and phrases heaped up in the first two pages of the novel that the whole body of the novel unfolds. This is a part of the novel that calls for a close examination (45).

ስለ አደፍርስ ተፅዕኖ ካገኘኋቸው ፅሁፎች መሠረታዊ የአፃፃፍ ስልትን የሚነካ ነጥብ በጥቅሉም ቢሆን የተጠቆመው ከዚህ በላይ በተጠቀሰው ጥቅስ ውስጥ ነው።³ እርግጥ ከዚህ ሥራ በፊት ስለዚህ ምዕራፍ፣ በ 1973 የሚቀጥለው ተፅዕኖ ነበር፤

በልቦለዱ መጀመሪያ ላይ ባሉ ሁለት ገጾች ውስጥ በልዩ ልዩ ስልት የተሰደሩት ቃላትና ዐረፍተ ነገሮች የጠቅላላ ልቦለዱን ድባብ የሚያመለክቱ ናቸው። አርማኒያ ". . . እግዚር ዓለምን ሠርቶ ሲያበቃ የተረፈውን ትርክምክም ያጎረበት እቃ ቤቱ . . ." (አደፍርስ፣ ገፅ 1) ያስመስላት ምስቅልቅልነት - ዝርከርከነት - ዙሪያው - ጉድ - ግራነት. . . በወይዘሮ አሰጋሽ ሥጋ ለብሶ፣ አንደበት ገዝቶ ይመጣል። . . . ድባቡ ጭፍግግ እንደመሆኑ የወ/ሮ አሰጋሽና የጭሰኛው ውይይትም - "ውይይት ነው" እንበልፍ- ልብ የሚጨፈግግ፣ ስሜት የሚያደነዝዝ ነው። ... /ፈቃደ፣ 1985፣ ገፅ 13/⁴

ከዚህ በላይ ከፈቃደ መጣጥፍ የተወሰደው ጥቅስ፣ ስለ አደፍርስ የመጀመሪያ ምዕራፍ በሚፃፉ ፅሁፎች ውስጥ በጨረፍታም ሲጠቀስ አይታይም። ይህ ፕሮብሌም ከብዙ የምርምርና የትምህርት ችግሮች ጋር የተያያዘ ስለሆነ በዚህ መጣጥፍ ውስጥ ልናተኩርበት አንችልም። ስለዚህ ወደሚቀጥለው ንዑስ ክፍል እናመራለን።

2.2. አደፍርስን ብቻውን የተመለከቱ ዲማያች

በዚህ ክፍል ከምንመለከታቸው ፅሁፎች የታሪክነህ አጥናፉ ዲማፅ (1970) ቀዳሚነት አለው። ታሪክነህ፣ ስለዳኛቸው የአፃፃፍ ስልት (style) ጥናት ሲያደርግ በተለይ የቃላት አመራረጥና የዐረፍተነገር አቀራረብን ሊመረምር ሞክሯል። ስለቃላት ሲፅፍ "ቃላት ምሑር" በሚለው ንዑስ ክፍል ስድስት ግዕዝ ቀመስ ቃላት መርጦ ሥረ መሰረታቸውንና ፍቻቸውን ያስረዳል። "ምስያ" (analogy) በሚለው ንዑስ ክፍል የአምስት ቃላትን አፈጣጠርና አዲስ አጠቃቀም ያወሳል። ስለ ድምፀቀድ ቃላት እና ስለቀበሌኛ ቃላትም እንዲሁ ምሳሌዎች ይጠቅሳል። ባጭሩ፣ በብድግብድግ (randomly) በተወሰዱ ምሳሌዎች ስለመረጣቸው ንዑሳን ርእሶች ያወሳል። በልቦለዱ ውስጥ ስላለው የቃላት አጠቃቀም የሚናገረው ግን በጣም ቁንፅል ነው። አንድ ጥሩ የዱክትርና ዲማፅ የሚያጽፈውን ጉዳይ ነው በ 13 ገጾች የዳበሰው። ስለ ዓረፍተነገሮቹ መዋቅራዊ አቀነባበርም እንዲሁ አንዳንድ ምሳሌዎች ነው የሚጠቅሰው። በተለይ ከዚህ መጣጥፍ ጋር የሚያያዘው ነጥብ ስለ ዓረፍተነገር ቅንብር ሲፅፍ፣ ከመጀመሪያው የልቦለዱ ምዕራፍ "ዝርዝራ" ለሚለው ንዑስ ክፍል የሚጠቅሰው ነው። በዚህ መጣጥፍ፣ በምሳሌ 01፣ ውስጥ የተጠቀሱትን የእርሻ ቃላት ለብቻቸው አውጥቶ ጠቅሶ የገበሬውን ህይወት እንደሚያሳዩ ተናገሮ ያበቃል (ገፅ 25)። ከዚህ ሌላ፣ ስለ መጀመሪያው አንቀጽ ቴክኒካዊ ፋይዳዎች ያስተዋለው ነጥብ የለም። ያም ሆኖ ግን፣ የታሪክነህ ሥራ መልካም ነጥቦችን የሚያነሳ፣ ከደህናዎቹ፣ ጥቂት ሥነፅሁፍ-ነክ የቢ.ኤ. ዲማያች የሚመደብ መሆኑን አጠንክሮ ማስገንዘብ ይገባል።

የንብረት ምስክር (1971) ዲማፅ በቋንቋ ላይ ያተኩራል። ስለ ቃላት፣ ስለ ዓረፍተነገሮችና ስለ አንቀጾች ቅንብር፣ ስለ ምሳሌያዊ አነጋገሮችና ዘይቤዎች ምሳሌዎችን እየጠቀሰ የሚዘረዝር ሥራ ነው። ከርሱ ቀደም ብሎ ከተሰራው፣ ከታሪክነህ ዲማፅ ጋር መሠረታዊ ተመሳሰሎ ቢኖረውም በዝርዝር ብዛት ይለያያሉ። የታሪክነህን ሥራ ግን ንብረት ምስክር ጨርሶ አያነሳም። ሥራዬ ብሎ ሁለቱን ዲማያች ለማስተያየት ለሚሻ ተመራማሪ ግን ስለ ክፍላችን የቢ.ኤ. ዲማያች የሚናገረው ይኖራል። ባጭሩ ሥራው ነጋሪና ገላጭ እንጂ፣ የአፃፃፍ ስልትን እየተነተነ፣ የሚዘረዝራቸው ቋንቋ-ነክ ምሳሌዎች ያላቸውን ቴክኒካዊ ፋይዳ ተገንዝቦ ለማስገንዘብ የሚሞክር አይደለም።

የታምራት ተስፋዬ (1972) ዲማፅ፣ ስለዋናው ገፅ ባህርይ ስለ አደፍርስ የተፃፈ ሲሆን፣ የዘውዴ አክሊሉ (1973) ደግሞ በልቦለዱ ውስጥ ስላሉት ምሳሌያዊ አነጋገሮች የተፃፈ ነው። ዘውዴ፣ የመሬት ከበርቱዎች "በምሳሌያዊ አነጋገሮች በመጠቀም ጭሰኞቻቸው ፈርተው እንዲገዙ ያደርጉ ነበር" (ገፅ 20) ብሎ፣ በአደፍርስ የመጀመሪያ ምዕራፍ ውስጥ ከተጠቀሱት ምሳሌያዊ አነጋገሮች ጥቂቶቹን ይጠቅሳል። በእነርሱም አማካይነት የወ/ሮ አሰጋሽን ባህርይ ለመጠቀም ይሞክራል። ከዚህ አልፎ የምሳሌያዊ አነጋገሮቹን ቴክኒካዊ ፋይዳ አይመረምርም።

ከዚህ በላይ ባጫጭሩ የከለስናቸው ጽሁፎች በአደፍርስ የመጀመሪያ ምዕራፍ ውስጥ ያለውን፣ በተለይ የመቼትን ገለጻና የምልልስን ቴክኒካዊ ፋይዳ እንደማይመረምሩ አመልክተናል። ከዚህ ቀጥሎ በዚህ መጣጥፍ ውስጥ በመቼትና ምልልስ ላይ በማተኮር የመጀመሪያውን ምዕራፍ ለመተንተን እንሞክራለን።

ጥቅስ 01

ቀንዲ አንገቷን አስግጋ ቃፈርነት የቆመች መስላለች። የግዳና የጀውሃ ጅረቶች ደረታቸውን ለፀሐይ ሰጥተው ይምገባሉ። ሰማይና ምድር የተገናኘበት፣ ሕይወት ያሸለበችበት የሚመስለውን በስተግርጌ የሚታይ ሜዳ አባራ ረገቶብታል። በየስርገጡ፣ በየሸለቆው፣ በየተረተሩ፣ በየሸንተረሩ - ጉርጅ፣ ወፍ ዋሻ፣ የንዛበረት፣ ጃናቦሬ፣ የልቶኪ፣ መጢ፣ ዲያውዲያምባ፣ ግዳጃ፣ ጨኖ፣ አጋምበር፣ የይሎ፣ ደብረ ሲና፣ አርማኒያ፣ ሸረሸር፣ ወይን ውሃ፣ ማንያምባ፣ አብዲላቅ፣ ማፋድ፣ ግልዲማ፣ ካሴ አገር፣ ራሳ፣ መዘዙ፣ አያበር፣ ቀወት፣ ወጃ፣ ጠማሚት፣ ሸተል አምባ --- በየከፍተኛዎቹ ገባዎች - ግፍት ሚካኤል፣ ጉርጅ ሚካኤል፣ የንዛበረት ሚካኤል፣ ደቃቂት ሚካኤል፣ ሳራምባ ሚካኤል፣ ራምሴ ሚካኤል፣ ማንያምባ ሚካኤል፣ የልቶኪ ሚካኤል፣ የይሎ ሚካኤል፣ ሐራምባ ሚካኤል፣ ማፋድ ሚካኤል፣ ወጃ ሚካኤል --- የይፋትና ጥሙጋ አውራጃን ጣርማበር ተራራ ላይ ሆኖ ሲመለከቱት፣ እግዚአብሔር ዓለምን ሰርቶ ሲያበቃ የተረፈውን ትርክምክም ያሳረበት እቃ ቤቱ ይመስላል።-ሸለቆው፣ ገባው፣ ተራራው፣ ገመገሙ፣ ጭጋጉ፣ አባራው ሕይወትን ህፋኗት ተኝታለች።-የጅ በሌላው አገር የምትጣደፈው፣ የምትፍለቀለቀው፣ የምትምገባለሁል ሕይወት እዚህ እፎይ ብላለች - በርጋታ፣ በዝግታ፣ ታምማለች፤ በተገማሽረ መስክ ውስጥ እንደሚብስከሰክ ውሃ --- ሰኞ፣ ማክሰኞ፣ ረቡዕ --- ልደታ - (ራጉኤል) - አባ ጉባ - በዓታ - የሐንሰ ወልደ ነጎድጓድ - አቡዬ ጻድቁ - የሱስ ክርስቶስ - ሥላሴ - አርባዕቱ እንሰሳ - ቶማስ ሰማዕት - መስቀለ የሱስ - ቅድስት ሀና - ቅዱስ ሚካኤል - እግዚአብሔር አብ - (ሩፋኤል) - አቡነ አረጋዊ - (ገብረክርስቶስ) - ሕፃኑ ቂርቆስ - ኪዳነ ምሕረት - እስጢፋኖስ ቀዳሜ ሰማዕት - ኤዎስጣቴዎስ ጻድቅ - ገብርኤል - ሀንፀታ - ማርያም - ሐዋርያት - ጊዮርጊስ - ተክለ ሃይማኖት - መርቆሬዎስ - ዮሴፍ - መድኃኔ ዓለም - አማኑኤል - በዓለ እግዚእ - ቅዱስ ማርቆስ - ደመራ - መስቀል - ቅዱስ ዮሐንስ - ገና - ጥምቀት - ፋሲካ - ትፈስሳለች - ታምማለች፤ ሕይወት፣ በተገማሽረ መስክ ውስጥ እንደሚብስከሰክ ውሃ --- ወገብ በመዛወር - በመናፈስ - በማሸራሸት - በመዋጥ - በማድቀቅ - በማኘክ

በመጉረስ - በመጋገር - በማቡካት - በመከርተፋ፡ በመሰለቅ በመጎተር - በመጎድጎድ - በመጫን - በመውቃት - በመከመር በማጠድ - በማረም - በመቆፈር - በመጎልጎል - በመትለም በማረስ በመጨቅ - በመጥረግ - ከብት በማሰማራት - የከብት ራት በማሰገባት - ማምሻ እንጨት በመልቀም፣ ታልፋለች፣ ትፈስሳለች፣ ታምማለች ሕይወት፣ በተገማሽረ መስክ ውስጥ እንደሚብሰከሰክ ውሃ። በፋሲካ በፍልሰታ - በገሐድ - በነነዌ - በሐዳዴ - በጸመ ሐዋርያት ባርብ ሮብ ትደለላለች፣ ትዳከማለች - በታናሽ (ሹልዳ) በታላቅ - በጭቅና - (ሰብራዳ) - በሽንጥ - በፍርምባ - በማህል አገዳ (ጡንቻ) - በወርች (ነብር) - በጎድን ተዳቢት (ቤተ ሳልገኝ) - በምላስና ሰምበር - በልብ - በጉበት - በኩላሊት - በጨንጎራ - በሽምፍላ - በቅንጣቢ - በነጭ ጤፍ - ጥቁር ጤፍ - ጥቁር ጤፍ - ነጭ ጤፍ - በማሽላ - ዘንጋዳ - ጨረቂት - በባቄላ - በሽምብራ - በቀይ ወጥ - በአልጫ - በአልጫ - በቀይ ወጥ - በጠጅ - በብርዝ - በጠላ - ቅራሪ፡ እንደገና ደግሞ ቲፍ ብላ ትሞላለች - ትፈስሳለች - ትፈስሳለች - ትፈስሳለች - ታምማለች፣ ሕይወት በተገማሽረ መስክ ውስጥ እንደሚብሰከሰክ ውሃ፡- ኤዛና - ዐምደ ጸዮን - ዘርአ - ያዕቆብ - ሱስንዮስ - አምጎዮስ - አብዬ - መሳፍንት - ዮሐንስ - ቴዎድሮስ - ምኒልክ - ደለሷን ትተዋለች - አዝብጤ - ጫልቱ - ለጼላ - ጎንጤ - ሐዳስ - ቀመሩ - አዛለች - ወርዶፋ - አርያም - ጨቡዴ - አያንቱ - ገብሬ - ተዋበች - ነስሩ - መገርቱ - ቢራቱ - ለተሚካኤል - እርገጤ - አያንቱ - ሐጎስ - ኩሬ - ጉድባ - ጉድባ - ኩሬ - ክትር - ክትር - ጉድባ - ጉድጓድ - ኩሬ - ክትር - ጎለንታ - መስኖ - በርጋታ - በዝግታ - ትፈስሳለች - በሌላ አገር የምትጣደፈው - የምትፍለቀለቀው - የምትምቦለቦለው፡ ይኸው ሕይወት . . . (አደፍርስ፣ 5-6)

ይህ ጥቅስ በልቦለዱ ውስጥ የሚተረከው ታሪክ የሚካሄድበትን አካባቢ ባልተለመደ ሥልት የሚስል ነው። በዚህ አካባቢ የሚንቀሳቀሱት እና የሚኖሩት ገፀባህርያት አንዳንድ ገፅታዎችም በዚህ ገለፃ እና በሚከተሉት ምልልሶች ውስጥ ተጠቁመዋል። ባጭሩ የልቦለዱን ጎሊናዊና አካላዊ "አትሞስፊር" (atmosphere) በመጀመሪያዎቹ 16 ገጾች ለመሳል የተደረገው ሙከራ በዚህ ገለፃ የጀመረ ይመስላል። ይህ ማለት፦ አንባቢው በምናቡ፣ የአካባቢውን ጠረንና አየር ለማሸተት፣ ቀለምና ቅርፁን ለማየት፣ ድምፁን ለመስማት፣ አካሉን ለመዳሰስ፣ ቃናውን ለማጣጣም፣ እና ጠቅላላ ስሜቱንም ስሜቱ ለማድረግ እንዲችል ማድረግ ነው ማለት ይቻላል። ይህንን ዘርዘር አድርገን እንመልከት።

የአደፍርስ አጀማመር ከብዙ "ታዋቂ" የአማርኛ ልቦለዶች፣ ማለትም፣ በአማርኛ ስነጽሁፍ ተማሪዎችና ተመራማሪዎች ዘንድ ከሌሎቹ የአማርኛ ልቦለዶች ይበልጥ ስማቸው ተደጋግሞ ከሚነሳው፣ የተለየ ነው። ቁምነገሩ የመለየት ብቻም አይደለም። የልዩነቱ ምንጭ በአማርኛ ልቦለድ ውስጥ ያልተለመደ የገለፃ ቴክኒክ

በዚህኛው ውስጥ መታየቱ ነው። እንደሚታወቀው፣ አንድ ገለጻ ግዑዝ (አካላዊ)፣ ስነልቦናዊ እና ባህላዊ መረጃ እና ስሜት ይይዛል - የስተላልፋል። ለምሳሌ አንድን ተራራ ለተራራነቱ ለታሪኩ ብቻ ሲባል መግለፅ ይቻላል። ቁመቱን፣ ወርዱን፣ ስፋቱን እየጠቀሱ፣ በጦርነት ወቅት በላይ ላይ የሞተውንና የቆሰለውን ሰው ብዛት እየደረደሩ ብቻ መግለፅ ይቻላል። የተራራውን ግርማ ሞገስ፣ "ጥላቢስነት"፣ አስፈሪነት፣ አስደማሚነት፣ በላይ የበቀሉትን ዕጮዎችና ዛፎች እየገለጹ መጻፍም ይቻላል። ከሰዎች፣ ከእንስሳት፣ ከተክሎችና ከወንዞች የህይወት ትስስር ጋር በተጣጣመ/ባልተጣጣመ መልኩ የተራራውን ውበትም ይሁን ጥይቶችን መግለፅ ይቻላል። መንገዶቹ ብዙ ናቸው። እዚህ ዘርዘረን የምንጨርሰው ትውራዊ ጉዳይ አይደለም። ለጊዜው፣ ዋናው ቁምነገር፣ አንድ የአካባቢ ገለጻ የተገላጩውን ውስጣዊም ሆነ ውጭያዊ "ባህርይ" ለማሳየት የሚያገለግል ቴክኒክ መሆኑን መገንዘብ ነው። የአገላለፅ ቴክኒክ እንደየደራሲው ክሂልና አላማ፣ እንደሚገለፀውም ነገር ምንነት/ማንነት ይለያያል። ስለዚህ "በዳኛቸው አደፍርብ የመጀመሪያ ምዕራፍ ውስጥ ያለው ገለጻ ምንድነው? እንዴት ቀረበ? ዓላማው ምንድነው?" የሚሉትን ጥያቄዎች በጥቅሉ ለመመርመር እሞክራለሁ።

ገለጻውን ተከትለን፣ ተፈጥሮአዊ አካባቢውን በምናባችን ስንቃኝ በቀላሉ የሚታዩን፣ በግልፅ የምንረዳው፣ ቀላል ምስል አይታዩንም። ባንድ በኩል እንዳስቸጋሪ እንቆቅልሽ ሊታይ የሚችል አካላዊ ገፅታ ነው። አቶ ብርሀኑ ዘራሁንንም ያወከው ይሄው ሳይሆን አይቀርም። ስርጓጉጡ ... ሸለቆው ... ሸንተረሩ ... ጉባው ... ተራራው...ገመገሙ... ኩሬው ... ጉድባው... ከትሩ ... ጉድጓዱ ... ጎለንታው ... መስኖው ... የየዓይነቱ መልካምድር ስብስብ ነው። ደራሲው፣ "እግዜር ዓለምን ሠርቶ ሲያበቃ የተረፈውን ትርክምክም ያጎረበት ዕቃ ቤቱ ይመስላል" ያለው፣ ሁኔታውን በውብ ምሳሌ ይገልፀዋል ማለት ይቻላል። (በተለይ አካባቢውን ለሚያውቅ ሰው ገለጻው ትክክለኛ [Realistic] የሚባል ዓይነት ነው።) በመጀመሪያ፣ ደራሲው፣ አካባቢውን የሚቃኘው ከቁንዲ ግምባር (point of view) ይመስላል። ቁንዲ "አንገቷን አስግጋ" እንደቃፈር የምትቃኘውን ዙሪያ ገባ የሚሰልልን ይመስላል። በኋላ ግን "ጣርማበር ተራራ ላይ ሆኖ" የሚመለከተው መሆኑን እንገነዘባለን። የትም ሆነው ተመለከቱት አካባቢው ያው ትርክምክም ... ቁርጥርጥ ... ስብርብር ... ወጣ ገባ ... ነው። ስሜትን ሊያስፈነድቅ የሚችል ውበት ብቻ ሳይሆን የተመልካቹን መንፈስ የሚጫኝውም ግዙፍ ኃይል በገለጻው ውስጥ አለ ማለት ይቻላል። ለዚህም ይሆናል፣ ውበቱን ከመቅፅበት ዘንግተን "በዚህ ውጥንቅጥ ውስጥ ያሉ ሰዎች እንዴት ይኖሩ ይሆን? በዚህ ጠባብ መሬትስ ምን ያደርጉበት ይሆን?" በሚሉ ጥያቄዎች የምንመታው። ወዲያው ደግሞ "እግዜር ዓለሙን፣ ቆንጆ ቆንጆውን፣ ውብ ውቡን ሌላ ቦታ ሠርቶ፣ መልካሙን የፍጥረት ሥራ እሌላ አካባቢ አከናውኖ፣ ትርፍራፊውን ያጎረበት ነው ማለቱ የነዋሪዎቹን አበሳ እንደናሰሳለል ይሆን?" ማለታችን አይቀርም። እንዲህ እንዲህ እያለ፣ በመጨረሻ

እውስጣችን የሚቀረው ግን አሳሳቢውና አስጨናቂው ዝባዛንኬ-ተራ (junk-yard) ነው። ተፈጥሮአዊ አካባቢው ለአቀማመጡ ሥርዓት የሌለው የቁርጥራጭና የጉማጅ ስብስብ ሆኖ ተገልጿል ማለት እንችላለን።

በሌላው ጠገግ፣ ይኸው አካባቢ አጥባቂ የክርስትና ሃይማኖት ተከታዮች የሚኖሩበት መሆኑ ትእምርታዊ በሆነ መንገድ ተጠቁሟል። ከፍታዎቹና ጉባዎቹ በማያወላውል የበላይነት በሚካኤል ተይዘዋል። ይህም፣ ባንድ በተወሰነ አካባቢ ብቻ፣ በዚያ ላይ ደግሞ ባንድ ታቦት ስም ብቻ፣ የሚገኙትን ቤተ ክርስቲያኖች ብዛት በመዘርዘር፣ ቴክኒካዊ በሆነ ዘዴ የሀይማኖትን መንስራፋት ያውጃል። ዝርዝሩን ደራሲው ገትቶት ነው እንጂ አላለቀም። በየወሩ የሚመላለሱት የየዕለቱ በዓላት ከነጣም ራዎቻቸው ተደርድረዋል። የተጠቀሱት የዓመት በዓላትም የአርቶዶክስ ክርስትና ተከታዮች በዓላት ናቸው። የሚጸጋቸውን ጸሞች በመደርደርም የአካባቢውን ሰዎች ማንነት ለመጠቆም ተሞክሯል።

አካባቢው፣ ከኤዛና እስከ ምኒልክ የሚወርድ የረዥም ዘመን ታሪክ እንዳለው ለመጠቆምም ጥቂት የነገሥታት ስሞችን በመዘርዘር ተጠቅሟል። እርግጥ ደራሲው የሚኖርበትን ዘመን ሳይጠቅስ በምኒልክ ነው የሚያቆመው። ይህንን ያደረገውም ያለበቂ ምክንያት አይመስልም። ባንድ በኩል፣ ወደፊት በልቦለዱ ውስጥ የሚሳለው ገጠራዊ ሀይወት፣ በሌላ በኩል ደግሞ፣ ትእምርታዊ በሆነ መንገድ፣ በጠቅላላ የሀገሪቱ የገጠር የሀይወት ስሪት ያለበትን ደረጃ እና ዘመን ማመልከቱ ይመስላል። ይህንን አስተውሎት፣ ወደፊት፣ የልቦለዱን መሰረታዊ ፍልስፍና (Weltanschung) ተገን አድርጎ፣ በዝርዝር መተንተን ያስፈልጋል። እስካሁን፣ ደራሲው፣ የአካባቢውን ተፈጥሮአዊ ገፅታ፣ የነዋሪውን ሃይማኖትና ታሪክ በመግለጽ በልቦለዱ ውስጥ የሚመጡት ድርጊቶች የሚከናወኑበትን ዐውድ መጠቆሙን ባጭሩ ተመልክተናል።

በዚህ ገለፃ በአካባቢው የሚኖሩት ሰዎች ጎሳም በስማቸው አማካይነት ተጠቁሟል ማለት ይቻላል። በየስማቸው ብዛትም የሕዝብ ብዛታቸውን ተመጣጥኖ (proportion) ለመጠቆም ጥረት የተደረገ ይመስላል። (በጥቅሉ የማን ጎሳና የማን እንደሚመጣጠን ተጠቁሟል ማለታችን ነው እንጂ አኃዛዊ ቀመር በዚህ ገፅ ተስጥቷል ማለታችን እንዳልሆነ ግልፅ ነው።) የተጠቀሱት ስሞች የሚከተሉት ናቸው፡

አዝብጤ	ጫልቱ	ሐዳስ		
ጎንጤ	ለጴሳ	ለተሚካኤል		
አዛለች	ወርዶፋ	ሐጎስ		
እርገጤ	አያንቱ			
ጨቡዴ	መገርቱ			
ገብሬ	ቢራቱ		አርያም	ነሳሩ ቀመሩ

እነዚህ ስሞች እዚህ እንዳደረገው ተራ በተራ የተፃፉ አይደሉም። በነጠላ መስመር እየተለያዩ ተሰበጣጥረው ነው ወደ ጎን የተፃፉት። ይህ የተደረገው የሕዝቦቹን አኗኗር ለመጠቀም መሆኑ አያጠራጥርም። የስሞቹ ድርድራም በ"አዝብጤ" ጀምሮ በ"ሐጎስ" ማብቃቱ ምናልባት በእነዚህ ስሞች በተለምዶ የሚጠሩት የጎሳ አባላት በአካባቢው መኖር የጀመሩበትን ጊዜ ለማመልከት የታሰበ ሊሆን ይችላል። በሌላ በኩል ደግሞ በእነዚህ ሁለት ጎሳዎች አተያይና አስተሳሰብ ሌሎቹ እንደተቀናበሩ ለማመልከትም ታቅዶ ይሆናል። አንድ ወይም ሁለት የጎሳ ስም ብቻ ተጠቅሶ የሚገኘው ደግሞ፣ ያ ጎሳ በአካባቢው ከሚኖሩ ከሌሎቹ ጎሳዎች ጋር ሲነፃፀር አነስተኛ ቁጥር እንዳለው ለመጠቀም ይመስላል።

የሚሠራውን የሥራ ዓይነት በመጥቀስም ቦታው የግብርና አካባቢ መሆኑ ከገበሬው የውሎ ተግባራት ጋር ተገልጿል። ማለጻ "ወገብ በመዛወር" የሚጀምረው አድካሚ የሥራ ቀን በምሽት "እንጨት ለቀማ" ይቋጠራል። ይህ ተደጋጋሚ፣ አድካሚና አሰልጅ የየዕለት ህይወት ነው። የሚያመርተው፣ የሚበላውና፣ የሚጠጣውም እንደዚህ ተዘርዘሯል።

በዚህ ተፈጥሮአዊ፣ ሃይማኖታዊና ታሪካዊ አካባቢ ውስጥ ያለው ሕይወት ግን የረጋ ነው - ዝም ያለ የሚባል ዓይነት። የሚያጣድፈው ምንም ዓይነት ግፊት የሌለበት፣ "በርጋታ . . . በዝግታ . . ." የሚፈሰ ነው። ይህ ሁኔታ በአዎንታዊ ስሜት የተገለፀ አይደለም። ቢያንስ በስላቅ፣ አለበለዚያም በአሉታዊ ስሜት የተሰነዘረ ነው ማለት ይቻላል። ደራሲው፣ "በሌላ አገር የምትጣደፈው የምትፍለቀለቀው፣ የምትምቦለቦለው . . . ሕይወት. . ." እዚህ በዝግታ በመፍሰሷ ማዘኑን ከገፅ 5-6 ባለው ገለፃ ውስጥ ባስተላለፈው ስሜትና፣ ከፍ ብለን ከጠቀሰነው በመጀመሪያው አንቀፅ ውስጥ ከሚደጋገመው አዝማች መረዳት እንችላለን።

ባለ 57 መስመሩና ባለ 385 ቃላቱ የአደፍርስ የመጀመሪያ አንቀፅ ልዩ ልዩ እሳቤዎችን ያዘሉ ቃላት በተለያየ መንገድ ተደርድረው የሚገኙበት ባለ ሁለት ገጽ አንቀፅ ነው። በእነዚህ ቃላት መሀከል ያሉት አራት ነጥቦች ሰባት ብቻ ናቸው። ከእነዚህ ሦስቱ በመጀመሪያዎቹ አራት መሥመሮች ውስጥ ይገኛሉ። ከዚህ በላይ፣ እነዚህን ቃላት ደጋግመን ተመልክተንና መርምረን የተረዳነውን አፍታትተን ባጭሩ ለማቅረብ ሞክረናል። ቃላቱን በዝርዝር ፍቻቸው ብቻ የሚመለከት አንባቢና ሀያሲ ሊስታቸው የሚችላቸውን ጉዳዮች መርምሮ ማግኘት የሚቻለው፣ ደራሲው በእነርሱ አማካይነት ሊያስተላልፍ፣ ሊጠቁም የፈለገው ስሜት (emotion) መኖር አለመኖሩን ከመጠየቅ በመነሳት ነው። ይህንን ዓይነቱ ጥያቄ እንዲጠየቅ የቃላቱ አሰዳደር እራሱ ካስገደደ ቆይቷል ማለት ይቻላል። የደራሲው አፃፍ ለአማርኛ ቋንቋ እንግዳ በመሆኑ ብቻ እንኳ ጥያቄዎች መጠየቅ ነበረባቸው። ቴክኒካዊ ፋይዳውን በይበልጥ ለመመርመርም ገና ወደፊት መጠየቅ ይኖርባቸው ይሆናል። ከዚህ ዓይነቱ

የጠይቅ-ጠይቅ ግፊት ተነስተን የሰነዘርናቸው ሃሳቦች ግን በደራሲው ብዕር በቀጥታ ያልተነገሩ፣ ዳኛቸው ወርቁ በአፃፃፍ ቴክኒክ ብቻ የተናገራቸው መሆናቸውን አጠንክሮ ማሳሰብ ያስፈልጋል። ለአማርኛ የልቦለድ አፃፃፍ ባህልም አንድ አዲስ ጥበባዊ አስተዋፅኦ መሆኑ ሊመዘገብ ይገባል።

ከዚህ ቀጥለን ለመመርመር የምንፈልገው በወ/ሮ አሰጋሽና በጭሰኛው፣ በሮማን እና በጎርፉ መሀከል የሚካሄዱትን ምልልሶች እና ቴክኒካዊ ፋይዳቸውን ነው።

ከፍ ብለን እንደተመለከትነው፣ አካባቢው "የእነበየዓይነቱ አገር" የሚባል ዓይነት ነው። ምድሩ፣ ሰጪ፣ እህሉ፣ ምግቡ በየዓይነቱ ነው። በጥቂት ቃላት፣ በቀላሉ የሚገለፅ ገር ባህርይ (character, feature, etc.) ያለው አካባቢ አይደለም። የአካባቢው ነዋሪም ሰብእና (personality) ገርኛ (simple) እና ቀጥተኛ (straightforward) አይመስልም። ውስብስብ (complex) ግን ይመስላል። በቀጥታና ግልፅ በሆነ ቋንቋ ሃሳባቸውን ከመግለፅ ይልቅ፣ ብዙ ጊዜ፣ በተዘዋዋሪና በውስብስብ ስልት በተቀመረ ምሳሌያዊ ንግግር የሚናገሩት ወ/ሮ አሰጋሽም የዚህ አካላዊ አካባቢ (physical environment) ጎሊናዊ ምስሉ ሳይሆኑ አይቀሩም። በእርሳቸውና በጭሰኛው መሀከል በሚካሄደው ምልልስ ("ምልልስ" እንበለውና) ውስጥ በምሳሌያዊ ንግግር በሚጠቀሙበት ሁኔታና በአጠቃላይ የአነጋገር ስልታቸው በኩል፣ ደራሲው፣ በልቦለዱ የመጀመሪያ አንቀፅ ለላለው ትርክምክም አካባቢ ጎሊናዊ አምሳያ አድርጎ ስሏቸዋል ማለት ይቻላል።

ድንገት ለሚመለከት፣ በአካባቢው ከሚገኙት ዋና ዋና ግዑዝ (physical) ነገሮችና ባህሎች በመጀመሪያው አንቀፅ ያልተዘረዘረ ያለ አይመስልም። ተከትሎት በሚመጣው በወ/ሮ አሰጋሽ ንግግርም ውስጥ የማይነሳ ነገር ያለ አይመስልም። ዘር ሊበደር ለመጣው ጭሰኛቸው ከመጣበት ጉዳይ ጋር ጨርሶ የማይገናኙ ጉዳዮችንና በሩቁ የሚገናኙ ጉዳዮችን እያነሱ ይተገትጉታል - ይነዘንዙታል። በእርሱ፣ በእርሳቸው እና በእርሳቸው ብጤዎች መሀከል ስላለው መሠረታዊ ግንኙነት በግድ ይነገሩታል። የእርሳቸውና የብጤዎቻቸው አጋር ስለሆነው እግዚርና ስለ ንጉሠ ነገስቱም ያላቸውን ሀሳብ በግድ ይግቱታል። ከዚህ በፊት በእርሱና በእርሳቸው መሀከል ተፈጥሮ የነበረውን፣ ያልጣማቸውን ጉዳይም ደጋግመው ያነሱበታል። ከእርሳቸው ንግግር የምንታዘበው አራምባና ቆቦ እየረገጡ ከዋናው ርእሰ-ነገር ጋር በቀጥታ ያልተገናኙ ምስቅልቅል ጉዳዮችን ሲያነሱ ሲጥሉ ነው። አነጋገራቸው እንደ አካባቢው ገባ-ወጣነት እና ችግርጉርነት ይመስቃቀልብናል። በንግግራቸው ውጪያዊ መመስቃቀል አማካይነት ደራሲው ሊፈነትው የፈለገው ዋናው ነገር ከፍ ብለን የገለፅነውን፣ የአካላዊውን አካባቢ ጎሊናዊ አምሳል በወ/ሮ አሰጋሽ አማካይነት መሳል ነው ብለን እናስባለን። ይህ የደራሲውን ጥበብ የምናስተውልበት አንድ ሌላ አዲስ ነጥብ ነው።

ሁለተኛው ነጥብ ደግሞ የወ/ሮ አሰጋሽን ንግግር ከእርሳቸው ግምገማታቸው በእርሳቸው ዓይን፣ አጠቃላይ የምናገኘው ነጥብ ነው። ይህ፣ በልቦለዱ ውስጥ ባላቸው ህይወት እንደሚገኘውም ገፀባህርይ ካላቸው የመኖር ፍላጎት የሚመነጭ ነው። ስለዘር ብድር ብቻ፣ በቀጥተኛ ምልህነት፣ ከጭሰኛቸው ጋር መነጋገር፣ ለወ/ሮ አሰጋሽ ፋይዳ ያለው ወግ አይደለም። ለእርሳቸው፣ ትልቁ ቁምነገር፣ በጠሰኛና በባላባት መሀከል እየላላ የመጣውን የሥልጣን ግንኙነት ማጥበቅ፣ የመደባቸውን የበላይነት ማጠናከርና፣ ከተቻለም ዘለዓለማዊ ማድረግ ነው። በዚህ ምክንያት ነው፣ በተለያዩ መንገድ ርእዮተኛነታቸውን የሚጠቀሙት። አንባቢም ስለ እርሳቸው ገፀባህርይ (character) ከሁኔታው ብዙ ይረዳል።

ወ/ሮ አሰጋሽ ነዝናዛ፣ ችኮ እና አሰልቺ ሆነው ነው የተሳሉት። ደራሲው ግን ይህንን ባህሪያቸውን አንድም ቦታ፣ ፊት ለፊት አይነግረንም። በአፃፃፍ ቴክኒኩ ግን ከአነጋገራቸው እንድንፈረድ ያደርጋል። ከዚህ በፊት በሌላ ፅሁፍ እንዳስፈረርኩት፣ ደራሲው የወ/ሮ አሰጋሽን ሀሳብ-ደህነት እና ንግግር-መንቻካነት የሳለው ጥበባዊ በሆነ የምሳሌያዊ አነጋገሮች አጠቃቀም ነው። አንዳንድ ሙሉ በሙሉ በሚጠቅሟቸው ምሳሌያዊ አነጋገሮች፣ በሌሎች ጊዜያት ደግሞ እየገመሱ፣ እየሰሩ ባልታሰበ ጊዜና ሁኔታ በንግግራቸው ውስጥ በሚያስገቧቸው፣ ከ20 በሚበልጡ ምሳሌያዊ አነጋገሮች አጠቃቀማቸው ስሏቸዋል። እንደ ታዋቂው ናይጆሪያዊ ደራሲ፣ እንደቺኑዋ አቺቤ (Fekade, 1982:1-14 እና 1985:24-27 ተመልከት)፣ ምሳሌያዊ አነጋገሮችን በመጠቀም፣ ሆነ ብሎ፣ የድርሰት አፃፃፍ ቴክኒኩን ለማበልፀግ የሞከረ የመጀመሪያው የሀገሪቱ ልቦለድ ደራሲ ዳኛቸው መሆኑም በዚህ ፅሁፍ ተመልክቷል። ይህ ከወ/ሮ አሰጋሽ አሳሳል የምናስተውለው ሦስተኛው ቴክኒክ-ነክ ነጥብ ነው ማለት ይቻላል (ፈቃደ፣ 1973)።

ባጭሩ፣ የወ/ሮ አሰጋሽና የጭሰኛው ቆይታ የተቀረፀበት ምልህነት ከተለያዩ ጠገን (side or angle) ሲተነተን ልዩ ልዩ ስሜቶችን እና ሃሳቦችን እንዲያስተላልፍ በበላል ቴክኒክ የተቀመረ ነው። እነዚህ ሦስት ነጥቦችም በአንባቢውና በሃያሲው ትክታዊ ንባብ የሚስተዋሉ እንጂ በድርሰቱ ውስጥ ፊት ለፊት የተነገሩ አይደሉም። ስለዚህም በቀጥታ ከመናገር ይልቅ በማሳየት ተቃኞቶ የሚፈሰሰውን የዳኛቸውን የአፃፃፍ ስልት ይበልጥ እንድናስተውል ያደርጉናል።

ከሁለቱ ገፀባህርያት ምልህነት ያስተዋልነው ከአፃፃፍ ቴክኒኩ ጋር የተያያዘ ሌላ ነጥብ አለ። ይኸውም የምልህነት ሚዛኑን ማስጠበቅ ነው። አንዱ ወገን ከመነጋገር ይልቅ መናገርን ስለሚያበዛ ወይይቱን ካንድ አቅጣጫ ብቻ እንዲፈስ አድርጎታል። ሚዛን ያጣ፣ የአንድ ወገን የራስወግ (monologue) ነው ብለን የምልህነትን ባሕርይ በአሉታዊ መንገድ ልንተች እንችላለን። ይህ ግን የደራሲውን የአፃፃፍ ክሂል በአሉታ መተቸት ተደርጎ መወሰድ አይገባውም። እንዲያውም የምልህነት አወቃቀር

በእራሱ፣ ሚዛኑ ስለ ምልክት ልክ በሀይወት እንደሚሆነው ሁሉ፣ በሥነ ስህተትም ውስጥ የሚከሰተው፣ አቻ ባልሆኑ ተወያዮች መሀል መሆኑን ስለሚፈነገው ደራሲው ሊደነቅ ይገባል። ምን ማለታችን እንደሆነ ጥቂት እናብራራ።

በወ/ሮ አሰጋሽና በጭሰኛው መሀከል ያለው ግንኙነት የበላይና የበታች ግንኙነት ነው። አሁን በምንወያይባቸው ገፆች ውስጥ ደግሞ የአበጻሪና የብድር ለማን ግንኙነት ነው ያላቸው። በዚህ ምክንያት አንደኛው ነፃ እና የልቡን ተናጋሪ፣ አባ ግድየለሽ ሲሆን፣ ሌላው ደግሞ ከሌላው የሚፈልገው ነገር ስላለው ነፃነት የሌለው፣ አንደበቱና አመሉ የተገታ ነው። ወ/ሮ አሰጋሽ ያሻቸውን በመናገር ይዘናናሉ እንጂ የሚያጡት ነገር የለም። ባለሃብትና ባለመብት ስለሆኑ እንዳሻቸው መራቀቅ ይችላሉ። ጭሰኛው ግን የሚፈልገውን የዘር ብድር ላለማግት ሲል መብቱንና ነፃነቱን በገዛ አንደበቱ ይወስናል። ያለው አማራጭ፣ እውስጡ፣ አንጀቱን የሚያንገበገበውን ሁሉ ተናግሮ ነፃ ለሀብተኛ በመሆንና የአንጀቱን በአንጀቱ ይዞ፣ የተገኘቸውን ብድር ወስዶ፣ ዘር ዘርቶ አምርቶ፣ አንገቱን እንደደፋና አንደበቱን እንደላሳመ በመኖር መሀል ነው። ከባድ ምርጫ ነው። የሚናገራቸውን አጫጭር ሀረጎች መመርመርና መረዳት ያለብን፣ ይህንን ሁኔታ ከግምት ውስጥ በማስገባት ነው። ለመናገር አፋን በከፊተ ቁጥር እያቋረጡት ሀሳቡን አፋ ላይ አንጠልጥሎ የቀረበት ጊዜ የጀመረውን ዐረፍተነገር ከጨረሰበት ጊዜ በጣም ይበልጣል። ከገፅ 06 መጨረሻ እስከ 12 መጨረሻ ካለው ምልክት ውስጥ የጭሰኛውን ባህርይ የምንገነዘበው፣ እርሱ ከሚናገረው ይልቅ እርሳቸው ሲናገሩት ለመመለስ ባለው ፍላጎትና፣ ይህንን ፍላጎቱን ለማሟላት ሞክሮ ሳይችል የቀረባቸው ሁኔታዎች እኛ ላይ በሚያሳድሩት ስሜት ነው። መታፈኑ በተደጋጋሚ ይሰማናል። ሃሳቡ እውስጡ ታምቆ መቅረቱ እያሳሰበን ነው ምልክት የሚያበቃ። ዳኛቸው፣ "ግፍ! በደል! ጭቆና" እያለ አያስተጋባም። ከእርሱ በፊት (እና በኋላም ማለት ይቻላል) በተጻፉት ልቦለዶች ውስጥ እንደሚደረገው፣ በፊት ለፊትና በግልፅ አጻጻፍ የጭሰኛውን መበደል በዝርዝር አይገልጽም። በመሀከላቸው ያሉትን ግንኙነቶች ግን ፊት ለፊት አጋጥሟቸው በግልፅ ሥሎ ያሳያል። ሥዕሉን ተመልክቶ፣ ምልክቱን አድምጦ፣ የግንኙነታቸውን ዓይነት መገምገምና አንድ አስተያየት ላይ የመድረሱ ሥራ ግን ለየንቁው አንባቢ እና ለየሀያሲው ተትቷል።

ከዚህ በላይ እንዳመለከትነው ጭሰኛው "አንደበተቢስ" ተደርጎ ነው የተሳለው። ለመናገር እየፈለገ ሳይችል ቀርቷል። ይህ በአደፍርስ ውስጥ ያለው ጭሰኛ የተሳለበት ቴክኒክ በ እምቧ በሉ ሰዎች ውስጥ ከተሳለው "አንደበተቢስ" ሕዝብ አሳሳል ጋር የሚነፃፀር ነው። በአደፍርስ ውስጥ የተጠቀመበትን ቴክኒክ ተመልክተናል። ከዚህ ቀጥሎ በእምቧ በሉ ሰዎች ውስጥ የሀገሪቱን ሀዘቦች አንደበተቢስነት ለየት ባለ ቴክኒክ እንዴት እንደላለ እናሳያለን። ይህንን የምናደርገው፣ በቴክኒክ ብዙ ቁምነገሮችን መፈንተውን ሆነ ብሎ የያዘ ደራሲ መሆኑን አጉልቶ ለማሳየት እንጂ ከያዝነው ነጥብ ለመራቅ አይደለም።

14 ፈቃደ አዘዘ፣ የገለፃና የምልልስ ፋይዳ. . .

የሚጠቀምባቸው ቃላት ቀላል፥ ግልፅና ዘለለታዊ (daily, common-use words) ሆነው በአፃፃፍ ቴክኒኩ ግን ጥቅል ማግበረሰባዊ ችግርን እንዴት እንደፈነተወባቸው፥ ግጥሙን ሙሉ በሙሉ ጠቅሰን ባጭሩ በመተንተን ሃሳባችንን ለማብራራት እንሞክራለን። ሁለቱም መጻሕፍት ውስጥ ዝምታ ያለውን ሚና አንባቢው እንዲያስተውል ይጠቁማል።

ጥቅስ 02

እንደ መግቢያ

ሀሀሀ

ስትፏድድ
ስትባክን ውለሀ

ትትት

ንፍርህን ቃቅመሀ
ዘባተሎህን ደርበህ፥

ችችች

አዛባና ሸንት
ከመሬት
የተኛሀበትን አገዛ
ዘልቆ ስታገኘው፥
ወገብህን ስትመቻች፥

ክክክ

ሸክ የወጋህን
ድንጋይ የመታህን
እየተመለከከትክ፥
ቅማልና ትኳን
የጋጠውን አካላትህን
እየደባበስክ፥

ይይይ

መልክኛውና ሻቃው
ጸሐፊውና ዳኛው
ማይ ለማይ ተፋጠ

ያሳደግኸውን
ሊቀማህ ሲተያይ፥

ኝኝኝ

በሆነ ባልሆነው
በየጊዜው
ስትጎተት፥ ስትታሰር
የምትመካበት ሕግ
ሲጠፋ
የምትለው አለኝ፥

ርርር

ሀብትህን ተገፊህ
መኖር አስጠልቶህ
ጦርህን ከጣራ
መሻገርጠህ፥
ጫካ ቤቴ ብለህ
ስትዞር
ካገር አገር፥

ውውው

መንከራተት ስልችቶህ
ሕይወት አንገፍግፎህ
መሬት መሬት
አስመልክቶህ፥
ሲሰብህ
እናት አባትህ
የረገፉበት

አጽመ ርስትህ
ትዝታው፡

አፍ የሌለህ አንተ ዋቶ አደር

ሊሰማህ ይሆን----ያ

ስትል የምሰማህ

ያውቃል እዝጊያብሔር? (እምቧ በሉ ሰዎች፥ ሀ - ሐ)

"እንደ መግቢያ"፥ እምቧ በሉ ሰዎች ውስጥ 13ኛ ግጥም ሆኖ የቀረበ ነው ማለት ይቻላል። የተጻፈው የካቲት/1966 በመሆኑ በዘመን ከሌሎቹ ስብስቦች ይርቃል። የመጨረሻው ግጥም በ 1957 የተጻፈው "አይመረመሪ" ነው። በገፅ ቁጥር ከ 1-100 ገፅ በሚከታተሉት ከ 1945-1957 በተጻፉት ውስጥ አልተካተተም። የግጥሙ መጽሐፍ በታተመበት አካባቢ ከነበረው ለውጥ ጋር የተያያዘ "ለየት" ያለ ግጥም በመሆኑም ይሆናል፥ የርሱ የገፅ ቁጥር ከ "ሀ እስከ ሐ" የሚሄደው።

ይህ ግጥም ከሌሎቹ፥ በመደብሉ ውስጥ ካሉት ግጥሞች በይዘቱም ሆነ በቴክኒኩ የተለየ ነው። ይዘቱ ለብዙ ዘመናት የስቃይ ኑሮ የኖረውን ሕዝብ አበሳ ሳጫጭሩ የሚገልፅና፥ ግጥሙ በተጻፈበት በየካቲት/1966 እየተጋጋለ የመጣው የለውጥ እንቅስቃሴ ይህንን ሁኔታ "ሊለውጥህ ይሆን?" የሚል ብጤ ነው። ነገር ግን ለውጡን ከሕዝባዊ እንቅስቃሴ ጋር በቀጥታ አያይዞ የሚመለከት ሳይሆን የለውጡን ስሜት ከእግዜር ጋር አያይዞ የሚያጠይቅ ግጥም ነው። ግጥሚው የደሀውን ሕዝብ ልዩ ልዩ የኑሮ ችግሮች በስምንት አንጓዎች ከገለፀ በኋላ በዘጠነኛው አንጓ እንዲህ ብሎ ግጥሙን ይደመድማል፤

አፍ የሌለህ አንተ ዋቶ አደር

ሊሰማህ ይሆን---

ስትል የምሰማህ

ያውቃል እግዚያብሔር? (ገፅ ሐ)

"እግዚአብሔር፥ የደሀውን ፀሎት ሰምቶ፤ ሁሉ ሲመርረው ወደ ፈጣሪው የሚያሳቅለውን ሕዝብ፤ አምላኩ አድምጦት ይሆን?" የሚል ጥያቄያዊ መደምደሚያ ነው። ይሁን እንጂ እንዲህ አይነቱ መደምደሚያ፥ ዞሮ ዞሮ፥ በጊዜው የነበረውን እንቅስቃሴ ከሃይማኖት አኳያ የመመልከትን አዝማሚያ መጠቀሙ አይቀርም። ነገር ግን ይህንን አተረጓጎም ወይም አስተያየት የገጣሚው ነው ለማለት በዚህ ግጥም ውስጥ ካለው መረጃ ይልቅ፥ ገጣሚው ደሀው ሕዝብ ሲናገር፥ ሲያሳቅል የሰማውን ተመርኩኩ ". . . እዝጊያብሔር ያውቃል? ስትል የከረምኩው አምላክ ሊሰማህ ይሆን?"

ችግርህን ሊያውቅልህና ሊፈታልህ ይሆን?" ማለቱ ነው ለሚለው ያለው መረጃ ያመዝናል። መደምደሚያው አንጓ፥ የ 1966ን ለውጥ በችግረኛው ሕዝብ ዓይን ተመልክቶ፥ በርሱው አንደበት የተነገረውን አድምጦ፥ በራሱ አንደበት በጥያቄ መልክ ስለለውጡ ያለውን ሃሳብ የጠቆመበት ነው። ድምፁም (the tone) ለውጡን በሙሉ እምነት የሚቀበል ዓይነት ሳይሆን በጥርጣሬና በጥያቄ የሚመለከት ዓይነት ነው። ገጣሚው ሃሳቡን ገና አልወሰነም፥ በግልፅም አላወጀም። በዚህ ግጥም ውስጥ የሚታየው ሃሳብ ከ 1945-1957 ከተጻፉት ግጥሞች ጋር ያለውን ተመሳሳይነትና ልዩነት በሌላ ጊዜ እንመለከት ይሆናል። ለጊዜው ስለአፃፍ ቴክኒኩ ባጭሩ እናወሳለን።

ግጥሙ ዘጠኝ አንጓዎች (stanzas) አሉት ማለት እንችላለን። እያንዳንዱ አንጓ አጭርም ይሁን ረዥም፥ በድምፀቀድ "ቃላት" ነው የሚጀምር። ከስምንቱ ሳድሳዊ፥ ስለዚህም ሀዘንተኛ፥ ድምፀቀዶች በኋላ የሚከተሉት የደሀውን ሕዝብ ኑሮ የሚገልፁ ስንኞች ናቸው። ሀሀሀ፥ ትትት፥ ችችች፥ ከከከ፥ ይይይ፥ ኝኝኝ፥ ርርር፥ ውውው የሚሉት ድምፀቀዶች ችግረኛው ሕዝብ በየሆዱ ያመቀውን አበሳ የሚተነፍሰባቸው ድምፆች ናቸው። በየዕለት ተዕለት ሕይወቱ፥ ብዙ ጊዜ፥ መከራውን አስቦና አፍታቶ በወጉ ከሚናገረው ይበልጥ በነዚህ ድምፀቀዶች አማካይነት የሚተነፍሰውን በዚህ ግጥም ውስጥ እንደ አዝማች እያመጣ የአፃፍ ቴክኒኩን አስልቶበታል። እርግጥ "አዝማች" የሚያሰኘው፥ ብዙ ጊዜ የአንድ ዓይነት ቃላትን ወይም ስንኞችን በአንድ የተወሰነ ምጣኔ እየደጋገሙ ማስገባት ሲታይ ነው ብሎ መከራከር ይቻላል። ነገር ግን በዚህኛውም ግጥም ቢሆን፥ የሚደጋገሙት ድምፆች ይለያዩ እንጂ እያንዳንዳቸው የታፈኑ ሃሳቦች መግለጫ "ትንፋሾች" በመሆናቸው አንድ ናቸው። ከየአንጓው ፊት የተወሰነ ምጣኔ ጠብቀውም ይደጋገማሉ። ስለዚህ "አዝማች" ናቸው ብንል አንሳሳትም።

ገጣሚው በዘጠነኛው አንጓ "አፍ የሌለህ አንተ" ያለውን፥ በትኩረት ስንመረምር ስለነዚህ አዝማች የምናስተውለው ሌላ ነጥብ አለ። አፍ የሌለው ሰው የማይናገር ማለት ነው። የማይናገር ሲባል ግን ስለ አካላዊ መሰናክል ወይም በቀሙ ድዳ ስለመሆን መናገር አይደለም። ገጣሚው ሀረጉን የተጠቀመበት፥ የሚነገር ብዙ ሃሳብ፥ ብዙ እውነት እያለ ተናግሮ ሃሳብን አለመግለፅን ለማመልከት ይመስላል። በነዚህ ድምፆች ("ትንፋሾች") ብቻ ነው የምትተነፍሰው ማለቱ ይመስላል። ለዚህም ሳይሆን አይቀርም ከነዚህ ድምፆች በኋላ ገጣሚው የሚፅፋቸው ስንኞች "የአበሳ ትንፋሾቹን" በቃላት የሚፈቱ መስለው የሚታዩት።

* የሆሂዎቹ መጠን በግጥሙ ውስጥ ለአዝማችቹ እንደተደረገው ሳይሆን ተስተካክሎ የተፃፈው የመስመሮቹን አረዳደፍ እንዳያዛባ ሲባል ነው። (አዘጋጅቼ)

ሌላው ነጥብ፦ ትትትን ተከትሎ ከሚመጣው አንጓ የመጨረሻ ስንኝ በቀር ሌሎቹን ትንፋሾች ወይም ድምፆች ተከትለው የሚመጡት አንጓዎች የመጨረሻ ስንኞች፤ ቤት የሚመቱት ቀድመዎቻቸው በመጡት ድምፆች መሆኑ ነው። በዚህ ዓይነት ቴክኒክ፣ አበሰኛው ሕዝብ በትንፋሹ የሚለውና ገጣሚው በቃላት የሚገልፀው ተሰናኝተው መገናኘታቸውን ማስተዋል ይቻላል። በታ ላለመፍጀት አጭሩንና የመጀመሪያውን አንጓ ብቻ ደግመን እንጠቅሳለን።

ሀሀሀ
ስትፏድድ
ስትባክን ውለሀ (ገፅ "ሀ")

የብሶት ትንፋሽ የሆነው ሀሀሀ እና "ውለሀ" ቤት የሚመቱት በ "ሀ" ነው። ሲፏድድ፣ ሲንፏቀቅ፣ ሲባዝን ሲደክም የቆየ ሰው ውሎውን እያሰላሰለ ከሚትከክንባቸው ትንፋሾች አንዱ "እሀሀሀ . . ." ነው። ብሶተኛው፣ በገጣሚው አገላለፅ "አፍ የሌለው" ስለሆነ በትንፋሹ "ተናገረ" ቢባል ገጣሚው ደግሞ በስንኞቹ አማካይነት፣ በቃላት አፍታቶ ተናገረ ማለት ነው። ይህ ሃሳብ በተለይ በረዣዥሞቹ አንጓዎች ውስጥ ይበልጥ ግልጽ ሆኖ ስለሚታይ እነርሱን መመልከት ይጠቅማል።

ሌላው የቴክኒክ ጉዳይ፣ ድምፆች በፊደል የተቀረፁበትን ሁኔታ ይመለከታል። እነዚህ ድምፆች ወይም "የአበሳ ትንፋሾች"፣ የተፃፉት በተለያዩ መጠን (size) ነው። መጠናቸው በትልቅ ጀምሮ እያነሰ ይሄዳል። ሀሀሀ ከሚለው ምሳሌ እንደምንመለከተው ሦስቱ የ "ሀ" መጠኖች የተለያዩ ናቸው። ይህ፣ ገጣሚው የትንፋሽን ብዛት (volume) እየቀነሰ መሄድ ለማመልከት ሆነ ብሎ ያደረገው ነው ማለት ይቻላል። በሌላ በኩል ደግሞ የግጥሙን መሠረታዊ ጭብጥ ይዞ የዋቶ አደሩ ብሶት ሊቀንስለት ይሆናል የሚለውን ሃሳብ ለመግለጥ የዋለ "ሥዕላዊ" ምልክት ነው ማለት ሳይቻል ይቀራል? በግጥሙ ውስጥ አንዴም ሳይለወጥ በየአበሳ ትንፋሾች አፃፃፍ ላይ፣ በተከታታይ፣ ባንድ ዓይነት መልክ መፃፉንና፣ ገጣሚው ስለሥነጥበብ ልዩ ልዩ ዘርፎች (ሥዕል፣ ሙዚቃ፣ ፎቶግራፍ፣ ፊልምና ሥነጽሁፍ) በድህረ ምረቃ ትምህርቱ ያካበተውን እውቀት ተግምት ውስጥ አስገብተን ስንመለከት መላምታዊ ጥያቄያችንን ፍፁም መሠረተ ቢስ አድርጎ መቁጠሩ ያስቸግረናል።

የአደፍርስን ጭሰኛም ሆነ የእምቧ በሉ ሰዎችን ዋቶ አደር የምንረዳቸው ከሚናገሩት ሳይሆን ከዝምታቸው ነው ማለት ይቻላል። ዳኛቸው ይህንን እውን ያደረገው ከዚህ በላይ በዝርዝር በተነተንነው የአጻጻፍ ስልቱ ነው። ከዚህ ቀጥሎ ስለ"ሚዛነቢስ ምልልስ" ያስተዋልነውን በማቅረብ ወደጀመርነው ውይይታችን እንመለስና በአደፍርስ 16 ገፆች ውስጥ ስለቀረበ ሌላ የምልልስ ዓይነት ያለንን አስተውሎትና ግኝት እናቀርባለን።

ከወ/ሮ አሰጋሽና ከጭሰኛው ምልልስ በኋላ የአካባቢው አትሞስፊር ይለወጣል። የከብቶቹ የሥምራት ሰዓት በሕይወት ሲንቀሳቀሱ፣ አካባቢው ሁሉ በእንቅስቃሴና በጥድፈያ ላይ እንዳለ ሆኖ ይገለጻል። ከብቶች ወደየቤታቸው እያመሩ ነው። እንቅስቃሴያቸው በዝምታ የሚከናወን አይደለም። በልዩ ልዩ ድምፆች የታጀበ ነው።

ጥቅስ 03

የፌንጣው ሲርሲርታ፣ የዝንቡ ዝዝታ፣ የንቦቹ እምምታ፣ በዙሪያ ጉብታው ያስተጋባል። አውራ ዶሮ አልፎ አልፎ ይኮኩላል። እውሃ መቅጃው ኩሬ የእንቁራሪቶች ሠርግና ምላሽ ሆኗል። ላሞች ያምቡዋሉ፣ ጥጆች ያስተጋባሉ፣ ያምባርቃሉ፣ ያ ጭር ብሎ የሚውለው ቀዬ ላንዳፍታ በሕይወት መምቦልቦል ይጀምራል (አደፍርስ 12-13)።

በዚህ የተጣደፈ እንቅስቃሴ ውስጥ በኅርፋና በሮማን መሀከል የሚካሄደውም ምልልስ በወ/ሮ አሰጋሽና በጭሰኛቸው መሀከል እንደተካሄደው ምልልስ ያንድ ወገን የበላይነት የተጫነው አይደለም።

ጥቅስ 04

"ሮማን--
"ማነህ አንተ?" ድንግጥ ብላ የሽምጡን አጥር ተገን በመያዝ።
"ሮማን አይዞሽ እኔ ነኝ--
"ማ--
"እኔ--
"ማ አብዬ--" ድንጋጤዋ በረድ ባለ መንፈስ።
"የለም፣ ኅርፋ ነኝ-- ዋንዛ ይገጽልሻለሁ ---
"እኔ ዋንዛ አልፈልግም ---
"ቅሞም ብትፈልገህ አለኝ --
"የለም አልፈልግም --
"ኮሽምስ?
"አልፈልግም! ደግሞ ያልገባኝ አይምሰልህ የመጣህበት --
"ኮክስ?
"አትቀልድ እባክህ...
"ቀጋስ፣ ሎሚስ?
"አልፈልግም አልኩህ እንግዲህ --
"እውነትሽን ነው አሁን?
"እንዴታ! እውነቱን ነው ... (አደፍርስ፣ 1962፣ 13)

የሮማንና የጎርፉ ምልህነት አጭጭርና እንደመቸቱ የተጣደፈ ነው። እሚፈለገው ነጥብ ላይ ለመድረስ የሚቻሉ ዓይነት ነው። በአጭጭር ጥያቄና መልስ ሃሳባቸውን በእኩልነት ይለዋወጣሉ። የበላይነትና የበታችነት ስሜት በነርሱ ዲያሎግ ውስጥ አይታይም። እነርሱም ዲያሎጎቻቸውም አቻዊነትን እና ሚዛናዊነትን ይጠቀማሉ ማለት ይቻላል። ጎርፉ ጊወኔን አግኝቶ ለማነጋገር ያለው ፍላጎት ከሮማን ጋር ያወያየዋል። በመጀመሪያ ላይ ሊያባብላት ቢሞክርም እንቢተኛነቷ ጎልቶ ይወጣል። ቀስ እያለ ግን የእርሱንና የእርሷን ፍላጎት እያቀራረበ ሲሄድ ፍላጎቷን ለማሟላት ስትል የእርሱን ጥያቄ ወደ ማሟላት መንፈሷ ማዘንበል ይጀምራል። በፈጣን ሂደቱ፣ ከሃሳብ ልዩነት ተነስቶ ባጭር ጊዜ ውስጥ የስሜት ሚዛናዊነትን በተወያይዎቹ መሀል ፈጥሮ ወደ መግባባት አዘንብሎ የሚያልቅ የአቻዎች ምልህነት ነው።

ዳኛቸው ወርቁ ራስወግ (monologue) ሊባል ከሚችለው የወ/ሮ አሰጋሽና የጭሰኛው ምልህነት ወደ አጭጭር ዲያሎግ ባደረገው ፈጣን ሽግግር ሰዎች በማህበረሰብ ውስጥ ባላቸው ቦታ አነጋገራቸው እንደሚወሰን አሳይቷል ማለት ይቻላል። በጭሰኛቸው ላይ ያላቸው የኢኮኖሚ ሀይል ወ/ሮ አሰጋሽን ለረዥም ደቂቃዎች እንደልብ ሲያናገራቸው ታይቷል። ዘር ተበዳሪውም ንግግራቸው ባይጥመውም እንዲሰማቸው መገደዱ በግልፅ ተስሏል። የማዳመጥ ችሎታውና ገዴታውም የሚመነጨው ለሄደበት ጉዳይ አዎንታዊ መልስ ለማግኘት ካለው ፅኑ ፍላጎት ነው። በሮማንና በጎርፉ ምልህነት ውስጥ ግን ራስወግ ቦታ የለውም። እርግጥ ጎርፉ የሚፈልገውን ርእስ ወደ ምልህነት ለማምጣት ተፅዕኖ ያደርጋል። በተረፈ ግን አቻዊ ተውኔታዊ ሀይል የሚያገኝ ምልህነት ነው። በሁለቱ ምልህነቶች ደራሲው የተለያዩ ቴክኒኮችን በመጠቀም ረቀቅ ያለ ሃሳብ አስተላልፏል ማለት ይቻላል።

ማስታወሻዎች

1. የዚህ መጣጥፍ የመጀመሪያ ማስታወሻዎች የተጻፉት በ1973 ነው። ስለ አማርኛ ልቦለድ የሚሰጡትን ሁለት ኮርሶች ሳስተምር እክፍል ውስጥ እገልገልባቸው ከነበሩት ማስታወሻዎች ከአደፍርስ የመጀመሪያ ምዕራፍ ጋር የተገናኙትን አጠናቅሪቶች የመጀመሪያውን ረቂቅ፣ በከተቤ መምህራን ኮሌጅ ለተዘጋጀው ለ "ሁለተኛው የተለያዩ ርዕሳነ ይዘቶች ሲሚናር (Multi-Disciplinary Seminar)" ነሐሴ/1987 አቅርቧልሁ። ለኢትዮጵያ ጥናትና ምርምር ኢንስቲትዩት የመጀመሪያ በይነ-ሙያዊ ሲሚናርም ግንቦት 1990 አሻሽቼ አቅርቧው ነበር።

2. የልቦለድ ኮርሶችን ሳስተምር አንድ ያስተዋልኩት ፕሮብሌም አለ። ፕሮብሌሙ ከማስተማሪያ ፅሁፍ ጋር የተያያዘ ነው። አማርኛ ለኮሌጅ ደረጃ የተዘጋጀ ውስጥ ከተሰነዘሩት መነሻ ሃሳቦች እና፣ በጋዜጣና በመፅሔት በወጡ አንዳንድ ታዋቂ ፅሁፎች ውስጥ ከተነገሩ አንዳንድ ነጥቦች በቀር ስለ አማርኛ ልቦለዶች የተደረጉ ትንተናዎች አልነበሩም ማለት ይቻላል። በዚህ የተነሳ፣ መምህሩ፣ ባንድ በኩል፣ ከብወሃንና ሰላም ጋዜጣ አንስቶ እስከ 1966 በወጡት ልዩልዩ ጋዜጦችና መጽሔቶች ውስጥ ስለ ኢትዮጵያ ስነጽሁፍ የተባለውን ማደን ይጀምራል። በሌላ በኩል፣ በየዕለቱ ለሚያከናውነው ትውር ቀመስ ትምህርት የራሱን የቅርፅና የይዘት ትንተና በምሳሌነት እያቀረበ ተማሪዎቹን ያስተምራል። ስለ ልዩ ልዩ ልቦለዶች የሚናገረውን አብላልቶ ለመጻፍ ከጊዜ ጋር ሲታገል የራሱ ተማሪዎች የእርሱን ሃሳብ፣ በገባቸው መልኩ፣ በዲሞክራሲ ውስጥ አስፍረውት፣ በጋዜጣና በራዲዮም ብኩርናውን ሳይጠቅሱ አስተላልፈውት ይገኛል። አሁን እርሱ መጣጥፍ ሊፅፍ ሲያስብ ወደ ተማሪዎቹ ዲሞክራሲ እንዲሄድ የምርምር ደንብ ግድ ይለዋል። ፕሮብሌሙን በዚህ መልክ ለጊዜው ማንሳት ያስፈልጋል በሚል ነው ይህ ማስታወሻ መጻፍ።

3. እዚህ ላይ አንድ የግል አስተያየት መሰንዘር ይፈቀድልኝ። አቶ ተክሉ ሚናስ የአቶ ጻኞቸው ወርቁ የሥራ ባልደረባና ወዳጅ እንደነበሩ ይታወቃል። ስለዚህም ስለደራሲው ስራዎችና ስለ ሕይወት አመለካከቱ ለማወቅ ከሌሎች ተመራማሪዎች የተሻለ ዕድል ነበራቸው ብዬ እገምታለሁ። ደራሲው (አቶ ጻኞቸው) በህይወት በነበሩበት ጊዜ አቶ ተክሉ በፃፉት የኢ.ም.ኤ ዲሞክራሲ ውስጥ ይህንን አጋጣሚ በወጉ እንደተጠቀሙበት የሚጠቁሙን በቂ ሃሳብ አለማግኘቱ ዲሞክራሲ ሳነብ አትከንክናኛል። ይህንን የምለው፣ ከደራሲው ሊገኙ የሚችሉ፣ በደራሲው የፈጠሩ ስራዎች ላይ ለሚደረጉ ምርምሮች የሚጠቁሙ ተጨማሪ መረጃዎች ዛሬ ሊገኙ አይችሉ ይሆናል ከሚል ሀዘን ተነስኼ ነው። ወይስ አቶ ተክሉ አንድ ቀን የሚነገሩን ነገር ይኖር ይሆን? በተስፋ እጠባበቃለሁ !!!

4. ይህ መጣጥፍ ጥቂት ተስተካክሎ ከመታተሙ በፊት "ትውፊት" ለተባለ ሲሚናር በ 1973 ቀርቦ ነበር። ጥቅሱን በስቴንሰል ተባብሮ በተሰራጨው ፅሁፍ ውስጥ፣ ገፅ 09 ላይ መመልከትና ማንፃፀር ይቻላል። በተጨማሪም የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነጽሁፍ መጽሔት፣ ቁ. 3፣ 1985፣ ገፅ 13 ይመልከቱ።

ጥቅስማ (Reference)
(ስራዎቹ በታተሙበት ቅደም ተከተል የተዘጋጀ)

ዳኛቸው ወርቁ፥ አደፍርስ፥ ንግድ ማተሚያ ቤት፥ 1962፥ 330 ገፅ።
(መታሰቢያነቱ ለልዑል ራስ መኮንን ወልደ ሚካኤል፥ ለራስ አርአያ
(የአፄ ዮሐንስ አጎት)፥ ለፊታውራሪ ህብተ ጊዮርጊስ ዲኅግዴ፥ ለደጃዝማች
ባልቻ ሣፎ፥ እና ለራስ ቢትወደድ መኮንን እንዳልካቸው)።

ብርሃኑ ዘራሁን፥ "አዲሱ መፅሀፍ አደፍርስ" መነን፥ ግንቦት 21/1962፤ እና ፈቃደ
(ጥቅምት 1985)፤ "የሰነፅሁፍ ሂስ ምንጭ (መደበል 03፥ 1962-1966)"፥
(ያልታተመ) ገፅ 33-35።

Daniachew Worku. *The Thirteenth Sun*. Heinemann, African Writers Series, No. 125, 1973, 170 pages. (Dedicated to Tewodros Gebre-Amlak.)

Sahle Sellassie Berhane Mariam. "The Novels of Daniachew Wroku," *The Ethiopian Herald*, October 27, 1974. Also see Fekade Azeze (October 1992), "Articles on Ethiopian Literature - a Sourcebook: 1949-1974" (Unpublished), pp.313-317.

Kane, Thomas Leiper. 1975. *Ethiopian Literature in Amharic*. Weisbaden: Otto Harrassowitz.

ዳኛቸው ወርቁ፥ እምቧ በሉ ሰዎች (ግጥሞች) ፥ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፥
1967፥ ማውጫ፥ እንደ መግቢያ፥ 100 ገፅ (መታሰቢያነቱ ለደጃዝማች
ታከለ ወልደ ሐዋርያት)።

ታሪክነህ አጥናፋ፥ "የዳኛቸው ወርቁ የአጻጻፍ ስልት፥ በአደፍርስ"፥ 1970፥
ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሰነፅሁፍ ክፍል የቀረበ ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ (ካሁን
በኋላ ዲግሪ)።

ንብረት ምስክር፥ "አደፍርስ የቋንቋው ይዘታው"፥ 1971፥ ዲግሪ።

ታምራት ተስፋዬ፥ "የዳኛቸው ወርቁ አደፍርስ (ገፅ ባህርይ) ትንተና"፥ 1972፥
ዲግሪ፥ 49 ገፅ።

Molvaer, Reidulf Knut. 1980. *Tradition and change in Ethiopia: social and cultural life as reflected in Amharic fictional literature, ca. 1930-1974*. Leiden: E.J. Brill.

ፈቃደ አዘዘ፡ "ትውፊት በሥነፅሁፍ ውስጥ"፥ የኢትዮጵያ የቋንቋዎችና የሰነፅሁፍ መፅሔት፥ ቁ. 6፥ 1985፥ ገፅ 1-19። (ይህ ፅሁፍ፥ ከመታተሙ በፊት ትውፊት በሚል ርእስ ከሐምሌ 1-2/1973 ለተካሄደው ሲሚናር ቀርቦ ነበር።)

ዘውዴ አክሊሉ፡ "በአደፍርስ ውስጥ የሚገኙ ምሳሌያዊ አነጋገሮች"፥ 1973፥ ዲሞፅ፥ 43 ገፅ።

Assefa Aregahegne. "The origin and development of Amharic literature." AAU, School of Graduate Studies. M.A. Thesis. 1981. 123 pp. Unpublished.

Fekade Azeze. "Folklore in Literature: Some Aspects of Achebe's Use of Proverbs in *Things Fall Apart* and *Arrow of God*," in *Studies and Documents*, No. 3, 1982:1-14. (A Bi-lingual journal published by EACROTANAL, Zanzibar, Tanzania.)

Teklu Minas. "Daniachew Worku's writings: Three Plays and Two Novels." AAU. School of Graduate Studies. M.A.Thesis. 1983. 64p. Unpublished.

Figre Tolosa. 1983. "Realism and Amharic literature (1908-1981)." PhD. Dissertation, University of Bremen.

ሸባባው ወሌ፡ "የገፀባህሪ ግጭትና ጭብጥ ትንተና በአደፍርስና ከአድማስ ባሻገር"፥ 1976፥ ዲሞፅ 56 ገፅ።

ዳኛቸው ወርቁ፡ የጽሑፍ ጥበብ መመሪያ፥ ኩራዝ አሳታሚ ድርጅት፥ የንግድ ማተሚያ ቤት፥ የመጀመሪያ እትም 1977፥ ማውጫ፥ መቅደም፥ 7-10 ገፅ፥ መግቢያ 11-18 ገፅ፥ 21-400፥ ቃላት 401-407።

ትንሳኤ ብርሃኔ፡ "የሥነቃል አጠቃቀም በአደፍርስና በፍቅር እስከ መቃብር"፥ 1978፥ ዲሞፅ፥ 95 ገፅ።

ማርታ ባዲ፡ "ገለፃ በአምስት ዐበይት የአማርኛ ልቦለድ ደራስያን ሥራዎች ውስጥ"፥ 1978፥ ዲሞፅ፥ 71 ገፅ።

24 ፈቃደ አዘዘ፣ የገለፃና የምልልስ ፋይዳ. . .

መሀመድ አሊ፣ "ግንት በሀዲስ ዓለማየሁ፣ በዳኛቸው ወርቁና በበዓሉ ግርማ ልቦለዶች"፣ 1978፣ ዲግሎ፣ 74 ገፅ።

ተንሳይ ይዘ፣ "የፊውዳል ወይዛዝርት በአራት ደራሲያን ልቦለድ መፃህፍት ውስጥ"፣ 1978፣ ዲግሎ፣ 66 ገፅ።

መስፍን አባተ፣ "ማገበራዊ ልማድ በፍቅር እስከ መቃብርና አደፍርስ ልብወለድ መፅሐፍት ውስጥ"፣ 1978፣ ዲግሎ፣ 41 ገፅ።

ሞሴ ፋንታ፣ "ሃይማኖት በ ፍቅር እስከ መቃብር እና በአደፍርስ" 1978፣ ዲግሎ፣ 48 ገፅ።

ዳኛቸው ወርቁ እና አምሳሉ አክሊሉ ፣ የአማርኛ ፈሊጦች፣ ኩራዝ አሳታሚ ድርጅት፣ ንግድ ማተሚያ ቤት፣ የመጀመሪያ እትም 1979፣ 296 ገፅ፣ መግቢያ 3-6 ገፅ ።

መኮንን ምንዳ፣ "የፎክሎር አጠቃቀም በዳኛቸውና በሣህለ ሥላሴ የእንግሊዝኛ ልቦለድ ውስጥ"፣ 1979፣ የውጭ ቋንቋዎች ክፍል፣ ዲግሎ፣ 83 ገፅ።

ቴዎድሮስ ካብታሙ፣ "ልብ ሰቀላ በአራት የአማርኛ ረጅም ልቦለድ ደራሲያን ሥራዎች ውስጥ"፣ 1981፣ ዲግሎ፣ 79 ገፅ።

ታጠቅ ታደለ፣ "ቅናት ከ1962--1980 ድረስ በወጡ የአማርኛ ልቦለዶች ውስጥ"፣ 1981፣ ዲግሎ፣ 57 ገፅ።

ይልማ ደምሰው፣ "የጉዳ ካሣ፣ የአደፍርስና የካሳሁን ማገበራዊ ዕይታ"፣ 1986፣ ዲግሎ፣ 70 ገፅ።